

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ

στη μνήμη του Καθηγητή
Ηλία Νικολακόπουλου

Πρυτανεία Καθηγητή Μ.-Α. Κ. Δημόπουλου

ΑΘΗΝΑ 2023

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ
ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΗΛΙΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2023

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, καθηγητή Μέλετιο-Αθανάσιο Κ. Δημόπουλο.

Χαιρετισμός από τον Αναπληρωτή Πρόεδρο του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Καθηγητή κύριο Γρηγόριο Μολύβα.

Παρουσίαση της προσωπικότητας και του έργου του αείμνηστου Καθηγητή Ηλία Νικολακόπουλου υπό τον συντονισμό του Διευθυντή του Τομέα Κοινωνικής Θεωρίας και Κοινωνιολογίας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Καθηγητή κυρίου Παναγή Παναγιωτόπουλου από τους:

- *Ομότιμο Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, κύριο Κωνσταντίνο Τσουκαλά*
- *Ομότιμη Καθηγήτρια του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, κυρία Μάρω Παντελίδου-Μαλούτα*
- *Καθηγήτρια του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, κυρία Δέσποινα Παπαδημητρίου*
- *Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας και Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο της εταιρείας του Ιστορικού Αρχείου του ΕΚΠΑ, κύριο Βαγγέλη Καραμανωλάκη*
- *Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο της εταιρείας Metron Analysis A.E., κύριο Στράτο Φαναρά.*

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

*Τη 2α Μαΐου 2023, ημέρα Τρίτη και ώρα 18.00,
στο Αμφιθέατρο «Άλκης Αργυριάδης»
του κεντρικού κτηρίου του Πανεπιστημίου Αθηνών,
πραγματοποιήθηκε επιστημονική εκδήλωση
στη μνήμη του Καθηγητή Ηλία Νικολακόπουλου.*

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Κυρίες και κύριοι,

Με ιδιαίτερη τιμή και συγκίνηση βρισκόμαστε σήμερα εδώ, στην ιστορική Μεγάλη Αίθουσα του αρχαιότερου Πανεπιστημίου της Χώρας, ως ελάχιστη απόδοση τιμής σε έναν σπουδαίο Άνθρωπο, έναν κορυφαίο Καθηγητή, έναν εμπνευσμένο Πανεπιστημιακό Δάσκαλο και διακεκριμένο Ερευνητή, στον Ηλία Νικολακόπουλο.

Λίγοι πανεπιστημιακοί καθηγητές έχουν καταφέρει με το έργο τους, με την πορεία τους, να προσφέρουν τόσο πολλά στο αντικείμενό τους, καθώς και στην κοινωνία γενικότερα. Ο Καθηγητής Ηλίας Νικολακόπουλος είναι ένας από αυτούς: προσέφερε σπουδαίο και διακριτό έργο στην Επιστήμη του, συμμετείχε στα θεσμικά όργανα του Πανεπιστημίου σε διάφορες χρονικές φάσεις, καθώς επίσης και στις δραστηριότητες προβολής, επικοινωνίας και εξωστρέφειας του Ιδρύματος.

Παράλληλα διακρίθηκε για την κοινωνική δράση του, για την ευρύτερη προσφορά του έξω από τα τείχη του Πανεπιστημίου, και αυτός είναι και ο λόγος

που έτυχε ευρύτερης κοινωνικής αναγνώρισης.

Ο Ηλίας Νικολακόπουλος σπούδασε Μαθηματικά στην Αθήνα και τη Λωζάννη και στη συνέχεια έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι: Diplome d'Etudes Approfondies – Θεωρία Πιθανοτήτων – Univ. Paris 6.

Από το 1975 έως το 1996 εργάστηκε στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, με ειδικότερο αντικείμενο την εκλογική κοινωνιολογία και τις εμπειρικές έρευνες πολιτικής κουλτούρας, αρχικά ως επιστημονικός συνεργάτης και από το 1988 ως Κύριος Ερευνητής.

Το 1984 υποστήριξε στο Τμήμα Νομικής του Α.Π.Θ. τη διδακτορική του διατριβή με θέμα Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964.

Από το 1986 έως το 2014 δίδαξε στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, αρχικά ως Λέκτορας και από το 2003 ως Καθηγητής. Διετέλεσε επί 8 χρόνια υπεύθυνος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία».

Από το 1984 έως σήμερα δημοσίευσε πολλά αυτοτελή έργα, είχε την επιμέλεια πολλών συλλογικών τόμων, ενώ τα δημοσιευμένα άρθρα του σε θέματα εκλογικής κοινωνιολογίας και πολιτικής ιστορίας είναι πολλά και με μεγάλη απήχηση.

Ο Καθηγητής Ηλίας Νικολακόπουλος είχε κατά καιρούς συνεργαστεί σε ερευνητικά προγράμματα με το Centre d'Etudes de la Vie Politique Francaise (CEVIPOF) στο Παρίσι, με το CIS (Centro de Investigaciones Sociologicas) στη Μαδρίτη, καθώς και με τα Πανεπιστήμια Βουδαπέστης και Μαδρίτης (Universita Autonoma).

Ήταν, επίσης, πρόεδρος των Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) και διετέλεσε Αντιπρόεδρος του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού την περίοδο 2016-2020.

Καθηγητής Ηλίας Νικολακόπουλος: ο μαθηματικός, ο ειδικός στην εκλογική κοινωνιολογία, μεγάλη μορφή ερευνητή στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και καθηγητή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Καθηγητής Ηλίας Νικολακόπουλος: Πάντα χαμογελαστός και προσηνής,

πάντα διορατικός! Ταυτοχρόνως πάντα περιζήτητος στα σημαντικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, ταυτίζοντας εν πολλοίς το όνομά του με τον θεσμό των δημοσκοπήσεων και τις βραδιές των εκλογικών αναμετρήσεων των τελευταίων ετών. Δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε την προσεχή εκλογική αναμέτρηση χωρίς την παρουσία του Ηλία Νικολακόπουλου σε κάποιο τηλεοπτικό σταθμό. Η απουσία θα είναι πραγματική αισθητή!

Κυρίες και κύριοι,

Ο Καθηγητής Ηλίας Νικολακόπουλος τίμησε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών με το έργο του, τη διδασκαλία του, με την ολοκληρωμένη προσωπικότητά του. Ήταν πραγματικά υπόδειγμα πανεπιστημιακού δασκάλου και πνευματικού ανθρώπου.

Τίμησε όμως γενικότερα τη Δημόσια Ανώτατη Παιδεία και τις Κοινωνικές Επιστήμες.

Γι' αυτό και σήμερα όλοι και όλες εδώ, με τον προσήκοντα σεβασμό, αποδίδουμε στον Καθηγητή Ηλία Νικολακόπουλο ελάχιστο φόρο τιμής.

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών τιμά σήμερα ένα επίλεκτο στέλεχός του, έναν μεγάλο πανεπιστημιακό δάσκαλο, έναν κορυφαίο Καθηγητή!

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΜΟΛΥΒΑΣ

Καθηγητής, Αναπληρωτής Πρόεδρος του Τμήματος
Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

ΟΜΙΛΙΑ

Αξιότιμε κ. Υπουργέ,
Αξιότιμε κ. Κοσμήτορα,
Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Κυρίες και κύριοι,

Το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ως οφείλει συμμετέχει στην εκδήλωση προς τιμήν του εκλιπόντος Ομότιμου Καθηγητή Ηλία Νικολακόπουλου, η αδόκητη και πρόωγη απώλεια του οποίου στις 30 Ιουνίου πέρυσι γέμισε με θλίψη, συναδέλφους, φοιτητές, αλλά και τον πολιτικό κόσμο της χώρας.

Δεν θα επαναλάβω προφανώς τη βιογραφικά στοιχεία της μιας πολύ αξιόλογης διαδρομής που ήδη πολύ ωραία παρουσίασε πριν από λίγο ο κύριος Πρύτανης. Αισθάνομαι όμως κι εγώ την ανάγκη να επαναλάβω και να τονίσω ότι κάθε άλλο παρά υπερβολή είναι να λεχθεί ότι ο Ηλίας Νικολακόπουλος είναι αυτός ο οποίος ουσιαστικά εισήγαγε και καθιέρωσε στην Ελλάδα την εκλογική κοινωνιολογία. Στις μελέτες του κατάφερε να επιτύχει μια υποδειγματική εξισορρόπηση μαθηματικής οξύνουας, μεθοδολογικής ευαισθησίας και ιστορικής αίσθησης. Από τους σημαντικότερους επίσης ερευνητές τις σύγχρονης κοινωνικής ιστορίας, ο Νικολακόπουλος υπήρξε πρόεδρος των (ΑΣΚΙ) των Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας. Οι συγκυρίες της ζωής του, όπως προκύπτει και από τις αφηγήσεις του άλλωστε, τον έκαναν να διατηρήσει, παράλληλα με τις έρευνές του, μια βαθιά βιοματική σχέση με την ιστορία.

Το 1985 εκλέχθηκε Λέκτορας πολιτικής επιστήμης στο Τμήμα μας, το οποίο

υπηρετήσε με ευσυνειδησία και αφοσίωση από όλες τις ακαδημαϊκές βαθμίδες και υπό ποικίλες θέσεις, όπως αυτή του Διευθυντή Τομέα. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν επίσης η παρουσία του στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία», στη δημιουργία του οποίου πρωτοστάτησε, του οποίου διετέλεσε επανειλημμένα Διευθυντής και με το οποίο διατήρησε συνεργασία μέχρι τέλους. Το κενό που άφησε είναι μεγάλο και δυσαναπλήρωτο. Το αισθανόμαστε ήδη.

Το επιστημονικό του έργο είναι ιδιαίτερα εμβριθές και σημαντικό. Περιλαμβάνει πλούσια αρθρογραφία, συγγραφή 6 βιβλίων και συμμετοχή σε πολλά συλλογικά έργα. Μεταξύ των έργων του είναι η «Καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές 1946-1967», βιβλίο το οποίο παραμένει μελέτη αναφοράς για το θέμα.

Η συμβολή του στο δημόσιο διάλογο υπήρξε εμπνευσμένη και η ανάλυση της επικαιρότητας πάντοτε πλαισιωμένη από βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών διεργασιών και δυναμικών. Η λάμψη από τα φώτα της δημοσιότητας δεν αλλοίωσαν στο παραμικρό την απλότητα της συμπεριφοράς και των τρόπων του, την ευγένεια του χαρακτήρα του, ούτε τον ξεστράτισαν από την επιστημοσύνη του.

Ο Ηλίας Νικολακόπουλος συνέβαλε με το κύρος του καταλυτικά στην ακτινοβολία του Τμήματός μας, στο οποίο εξάλλου άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του. Υπήρξε εξαιρετικός και γενναιόδωρος συνάδελφος, αλλά και ιδιαίτερα δοτικός δάσκαλός και αγαπητός στους φοιτητές του.

Το Τμήμα ΠΕΔΔ θεωρεί τη σημερινή εκδήλωση ως ελάχιστο φόρο τιμής στη μνήμη του εκλιπόντος, μικρό δείγμα ευγνωμοσύνης για την πολύτιμη και πολλαπλή συνεισφορά του στο Τμήμα. Είμαστε βέβαιοι ότι οι μέλλουσες γενεές πολιτικών επιστημόνων θα αποκτούν γνώση διαβάζοντας το έργο του Ηλία και θα αντλούν έμπνευση από την ακαδημαϊκή, πολιτική και προσωπική ιστορία του.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΑΝΑΓΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής, Διευθυντής του Τομέα
Κοινωνικής Θεωρίας και Κοινωνιολογίας του Τμήματος
Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Κυρίες και κύριοι, καλησπέρα.

Οι εκδηλώσεις που οργανώνει το Πανεπιστήμιό μας είναι κατά κανόνα προϊόντα συνειδητής επιλογής που σκοπό έχουν την ανάπτυξη της επιστήμης, την ερευνητική ενημέρωση, την επέκταση της εκπαιδευτικής μας αποστολής και την απόδοση τιμής. Η αποψινή μας συνάντηση είναι πολύ διαφορετική· θα θέλαμε ως Πανεπιστήμιο, ως Τμήμα και ως Τομέας Κοινωνικής Θεωρίας και Κοινωνιολογίας να μη νιώθαμε την ανάγκη να την πραγματοποιήσουμε. Και πράγματι συγκεντρωθήκαμε εδώ από ανάγκη και όχι από επιθυμία. Την ανάγκη μας να έρθουμε κοντά και να τιμήσουμε, όλοι μαζί ως πανεπιστημιακή κοινότητα, τη μνήμη του Ηλία Νικολακόπουλου. Του επιστήμονα, του συναδέλφου καθηγητή, του δημοκρατικά ευαίσθητου και πολύτιμου αυτού ανθρώπου. Μα δεν προσερχόμαστε εδώ με βαριά καρδιά. Η ανάγκη μας δεν περιπίπτει στη συνθήκη του καταναγκασμού. Γιατί απόψε, σε αυτή την εκδήλωση τιμής της μνήμης του Ηλία Νικολακόπουλου, δεν θα χρειαστεί να

προσπαθήσουμε για να τον θυμηθούμε.

Εδώ, σε αυτό το γνώριμο γι' αυτόν –και με αυτόν– αμφιθέατρο, στα γραφεία μας, στις αίθουσες διδασκαλίας, στους δρόμους του κέντρου της πόλης, στις προεκλογικές οθόνες, τον συναντάμε νοερά. Μας λείπει αλλά είναι και κοντά μας. Και έτσι θα μιλήσουμε απόψε για τον Ηλία Νικολακόπουλο. Για κάποιον που μας λείπει χωρίς να έχει φύγει από εμάς. Έτσι νομίζω ότι θα συναντηθούμε με τον Ηλία απόψε οι καρδιακοί του φίλοι, οι συνάδελφοι και συνοδοιπόροι του, οι μαθητές του, οι φίλοι του, σε αυτή την εκδήλωση μνήμης και τιμής της οποίας την πρωτοβουλία είχε ο Πρύτανης μας, καθηγητής Θάνος Δημόπουλος, και την οποία στήριξε με θέρμη ο Πρόεδρος του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, καθηγητής Χαράλαμπος Χρυσανθάκης.

Πριν ξεκινήσουμε τους χαιρετισμούς και τις ομιλίες επιτρέψτε μου να σας αναφέρω την έκδοση της τελευταίας ομιλίας του Ηλία Νικολακόπουλου στο ΕΚΠΑ με τη μορφή ενός μικρού βιβλίου του οποίου την έκδοση ανέλαβαν οι εκδόσεις του Πανεπιστημίου μας και τη φροντίδα του ο Τομέας Κοινωνικής Θεωρίας και Κοινωνιολογίας. Στη διάλεξή του αυτή (την οποία υπομνημάτισαν η υποψήφια διδάκτωρ Μεταξία Τριανταφύλλου και ο επίκουρος καθηγητής Γιάννης Τσίρμπας, που συνέγραψε και το Επίμετρο) ο Νικολακόπουλος σχετικοποιεί την αρκετά διαδεδομένη ιδέα περί ύπαρξης ενός πλήρους και ολοκληρωμένου κοινοβουλευτικού δημοκρατικού συστήματος από τις απαρχές του νέου ελληνικού Κράτους. Χωρίς να απαξιώνει την πρώιμη κοινοβουλευτική μας παράδοση, αναδεικνύει, μέσα από την ιστορία του εκλογικού ανταγωνισμού, τα πολλαπλά πολιτικά και θεσμικά εμπόδια που χρειάστηκε να ξεπεραστούν για να φτάσουμε σε αυτό που γνωρίζουμε σήμερα ως μια πλήρως εμπεδωμένη λαϊκή κυριαρχία στη χώρα μας. Η αλλιώς αυτό που προσφυώς ονομάζει «Μαζική Ανταγωνιστική Δημοκρατία», που είναι και ο τίτλος αυτής της διάλεξης την οποία ευτυχίσαμε να παρακολουθήσουμε πριν από έναν χρόνο περίπου και που εκδώσαμε φέτος.

Ευχαριστώντας σας και πάλι για την παρουσία σας απόψε και με μια ιδιαίτερη σκέψη στα παιδιά του Ηλία, την Αδριανή και τον Κώστα, που είναι εδώ μαζί μας, σας καλωσορίζω σε αυτή την εκδήλωση μνήμης, τιμής και αγάπης για τον Ηλία Νικολακόπουλο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ

Ομότιμος Καθηγητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης
και Δημόσιας Διοίκησης

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Για τον Ηλία, τον αλησμόνητο φίλο

Ο Ηλίας Νικολακόπουλος δεν είναι ανάμεσά μας. Σαν να ήταν χθες, ή ακόμα και σαν να μην έγινε ποτέ.

Για όλους εμάς, η απουσία του εξακολουθεί να παραμένει τραυματική, ανεξήγητη και ακατανόητη. Η πάροδος του χρόνου δεν έχει απαλύνει τον πόνο και τη θλίψη. Πριν από όλα, των παιδιών του, του Κώστα και της Αδριανής. Αλλά και όλων εκείνων (και είναι πολλοί) που είχαν συνδέσει τη δική τους καθημερινή ζωή με τη ζείδωρη παρουσία του. Ακόμα και ως απών, ο Ηλίας Ν. είναι πάντα παρών.

Ποιος όμως ήταν ο Ηλίας Νικολακόπουλος; Το πολυσχιδές επιστημονικό του έργο που σήμερα, σε στιγμές γενικευμένης κρίσης, παραμένει όσο ποτέ άλλοτε επίκαιρο και ζωντανό δεν αρκεί για να εξηγήσει τη βαριά σκιά της απουσίας του.

Θα αναφερθώ στη σπάνια, περίπλοκη ίσως, και ανεπανάληπτη προσωπικότητά του, που υπερβαίνει νομίζω κατά πολύ το σπουδαίο έργο του. Ο μύχιος εαυτός του Ηλία Νικολακόπουλου έχω την αίσθηση ότι παραμένει δυσανάγνωστος. Είναι αλήθεια ότι μπροστά στο αδυσώπητο βλέμμα του άλλου επιχειρούμε να κατασκευάσουμε τη δημόσια εικόνα μας. Το είδωλο που αντικρίζουμε στον

παραμορφωτικό καθρέφτη μας θα συγκροτηθεί σε μια νοηματικά ενιαία οντότητα. Και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, όπως έλεγε ο Πωλ Βαλερύ, μολονότι «γεννιόμαστε ως πολλοί» ζούμε και «πεθαίνουμε ως ένας».

Θα 'λεγε κανείς πως ο εαυτός του Ηλία εξελίχθηκε ακολουθώντας τις δικές του διαδρομές, τα δικά του δύσβατα, ακόμα και σκιερά, μονοπάτια. Η προσωπικότητά του ανάβλυζε από μέσα του. Κάτι σαν την αναπνοή. Όταν αναπνέεις, δεν εκλογικεύεις την αναπνοή σου. Απλώς αναπνέεις.

Αυτός ο συχνά ερμητικά κλειστός, ακόμα και για τους φίλους του, άνθρωπος, έμοιαζε να κρύβει μέσα του έναν αδέσμευτο και «προκοινωνικό» παιδικό αυθορμητισμό. Ενώ η «δημόσια ταυτότητά» του ήταν σαφής και αναγνώσιμη, η ιδιωτική του αλήθεια παρέμενε σχεδόν άγνωστη. Όλοι τον αναγνώριζαν και κανείς δεν τον γνώριζε. Η απίστευτη μνήμη του σε συνδυασμό με την απαστράπτουσα «βιολογική» του ευφυΐα του επέτρεπαν να αποκωδικοποιεί άκοπα όλα όσα ενέπιπταν στην αντίληψή του και τον απάλασσαν από την ψυχαναγκαστική εμμονή σε κυρίαρχες βεβαιότητες πίσω από τις οποίες οχυρώνονται οι περισσότεροι. Δίχως να εγκαταλείπει την ακριβολογία, την οποία απαιτούσε η μαθηματική του παιδεία, είχε την πολυτέλεια να αμφισβητεί τις κυρίαρχες παραδοχές για τη σχέση αίτιων και αιτιατών.

Η ριζική αυτή αμφιβολία αντανακλώντο στο υπαρξιακά επικαθοριζόμενο διανοητικό και πολιτικό του «ήθος». Το ήθος όμως δεν γεννιέται στο κενό. Δεν υπάρχει αθωότητα στο τυχαίο. Καθόλου τυχαίο δεν είναι λοιπόν το γεγονός πως τα πρώτα τρυφερά του χρόνια ο μικρός Ηλίας τα πέρασε μόνος, με τη γιαγιά του και τη θεία του. Οι δυο γονείς του ήσαν απόντες, φυλακισμένοι ή εξόριστοι. Η εμπειρία τού να μην έχεις διδαχτεί από αρμόδια χείλη «ποιος είσαι» δεν είναι ούτε ουδέτερη ούτε αδιάφορη.

Η ταυτότητα, το ήθος, τα πιστεύω του τροφοδοτήθηκαν από την «ελλειπή» αυτή αρχική συνθήκη ύπαρξης. Μια συνθήκη που όφειλε να αντιμετωπίσει «κάποιος» που δεν ήξερε ακόμα «πώς» και ως «ποιος» θα μπορούσε να υπάρχει, να σκέπτεται και να δρα μέσα σε έναν κόσμο ξένο, ανοίκειο και παράλογο.

Εξ απαλών ονύχων ο Ηλίας βρέθηκε αντιμέτωπος με επιστημολογικά αλλά και υπαρξιακά διλήμματα. Δεν απομακρύνθηκε όμως ποτέ από την αφετηριακή

πεποίθηση πως αυτός ο κόσμος μπορεί και πρέπει να αλλάξει χάριν των κατατρεγμένων, των αδικημένων, των απελπισμένα αναζητούντων, ίσως και χάριν των μικρών εκείνων παιδιών που αρχίζουν πάντα από την αρχή.

Η ψυχρή επιστημονική του διεισδυτικότητα εξέφραζε μια υφέρπουσα υπαρξιακή και πολιτική εγρήγορση απέναντι σε «εκείνο που-δεν-υπάρχει-ακόμα» ή «εκείνο-που-δεν φαίνεται-καν-στον ορίζοντα» ίσως επειδή «δεν-θα-υπάρξει-ποτέ»

Η ιστορική πανουργία συνίσταται στο ότι το γίνεσθαι δεν επικυρώνει το δίκαιο εις βάρος της αδικίας, το καλό εις βάρος του κακού ή το έλλογο εις βάρος του παραλόγου. Έτσι, το «ήθος» και το «δέον» δεν εντάσσονται σε προκατασκευασμένες έλλογες στρατηγικές ακολουθίες. Με τα λόγια του Κορνήλιου Καστοριάδη «εμείς πρέπει να κάνουμε αυτό που οφείλουμε, και θα συμβεί αυτό που μπορεί να συμβεί».

Αυτό ακριβώς πρέσβευε ο Ηλίας. Με έναν διακριτικό και χαμηλόφωνο τρόπο παρενέβαινε, συμμετείχε, και βοηθούσε ακούραστα. Και γι' αυτό ακριβώς και τον αγαπούσαν τόσο. Δίχως να το επιδιώκει είχε κερδίσει αγάπη, αποδοχή και πάνδημη αναγνώριση.

Αδιάλειπτα διαθέσιμος στο κάλεσμα του άλλου. Η ηθική της φιλίας –και θέλω να το τονίσω αυτό–, η ηθική της φιλίας σε άφιλους, ατομιστικούς καιρούς. Σε καιρούς όπου το συμφέρον, είτε το ορατό διά γυμνού οφθαλμού είτε το αδιαφανές, ύπουλα και υπόγεια κρυμμένο πίσω από αυτό που ονομάζουμε φιλία, τείνει όλο και περισσότερο να διαμορφώνει σήμερα τις ανθρώπινες σχέσεις. Για τον Ηλία η φιλία είχε μια ιερότητα. Σε βέβηλους καιρούς η ιερότητα αυτή φαντάζει σαν πολύτιμο αγαθό.

Η αξιακή του αυτονομία τον οδηγούσε σε μια ανομολόγητη μελαγχολία. Για όσο καιρό ο μίζερος και διχαστικός κόσμος εξακολουθούσε να διαψεύδει τις προσδοκίες του, ο Ηλίας Νικολακόπουλος έμενε ενσυνείδητα –μοναχικά– ηθικός. Αλλά δεν παραπονιόταν. Και αυτό ίσως να ήταν εν τέλει το μυστικό του ανεπανάληπτου ειρωνικού μειδιάματος που σταθερά τον συνόδευε.

Αυτό ακριβώς το καλόβολο, αινιγματικό, χαμόγελο κρατώ ζωντανά στην καρδιά μου, Ηλία. Μαζί με όλα όσα καταφέραμε να πούμε, αλλά και όλα όσα δεν είπαμε εκείνη τη νύχτα στην Αίγινα, μία εβδομάδα προτού χαθείς κολυμπώντας στα

νερά του Αιγαίου. Παρηγορούμαι μόνον από το γεγονός ότι αναζητούσες ίσως τα άστρα που δεν είχαν ακόμα προλάβει να βγουν στον ουρανό. Είχανε κάνει για σένα τη μέρα εκεί μια εξαιρεση, στη Σύρο, τα αστέρια. Βγήκαν μέσα στη μέρα για χάρη σου, για να σε συνοδέψουν σε έναν ύστατο αποχαιρετισμό.

M. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ-ΜΑΛΟΥΤΑ

Ομότιμη Καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης
Τμήμα ΠΕΔΔ/ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Είναι πάντα εξαιρετικά δύσκολο να μιλήσει κανείς μετά τον Κωνσταντίνο Τσουκαλά*, διότι δεν είναι μόνο η ανυπέρβλητη ποιότητα του λόγου του, είναι και ο τρόπος εκφοράς του. Σήμερα, δε, είναι ακόμη πιο δύσκολο λόγω του μοναδικού συνδέσμου τον οποίο είχε με τον Ηλία, σύνδεσμος αρχετυπικός των σχέσεων συντροφικότητας, αγάπης και αλληλοσεβασμού που συνέδεαν τον Ηλία με τους φίλους και τις φίλες του.

Χαιρετίζοντας την εξαιρετική πρωτοβουλία δημοσίευσης της τελευταίας ομιλίας του Ηλία στο Πανεπιστήμιό μας, και συγχαίροντας θερμά τους πρωτεργάτες της, θα ήθελα να εκφράσω τη βαθιά συγκίνηση και τιμή που αισθάνομαι ευρισκόμενη σ' αυτή τη θέση. Μόνο που νιώθω περισσότερο ότι, για άλλη μια φορά, αποχαιρετώ τον φίλο μου παρά ότι αποδίδω, σε αυτή την εκδήλωση μνήμης, τον οφειλόμενο φόρο τιμής στον Ηλία Νικολακόπουλο, έγκριτο πολιτικό επιστήμονα, επιφανή εκλογολόγο και ιστορικό που συνεχίζει να ακτινοβολεί, όπως επισημαίνεται στο εκδοτικό σημείωμα, αλλά και να μας λείπει.

Ο Ηλίας είχε το μοναδικό χάρισμα ότι κατάφερνε να συνδυάζει απόλυτα αρμονικά ετερόκλητα ή ακόμη και αντιφατικά στοιχεία. Ίσως γιατί η δουλειά του

* Το κείμενο διατηρεί τη δομή και το ύφος του προφορικού λόγου.

ήταν συνυφασμένη με τη ζωή του, που σε μεγάλο βαθμό καθορίστηκε από επιρροές της πρώιμης κοινωνικοποίησης, με το πολυπόικλο έργο του να αντικατοπτρίζει διαφορετικές εμπειρίες και φάσεις της διαμόρφωσής του:

Μαθηματικός αρχικά, όπως οι γονείς του, με ειδίκευση στις πιθανότητες και τη στατιστική, έγινε εξαιρετικός πολιτικός επιστήμονας ξεκινώντας από την εφαρμογή μαθηματικών σε εκλογικά αποτελέσματα, για να επεκταθεί στην Πολιτική Κοινωνιολογία και την Πολιτική Ανάλυση.

Εκλογολόγος, δημιουργός του κλάδου στην Ελλάδα, αλλά και ιστορικός που έφτασε στην κοινωνική και πολιτική ιστορία μέσω της ανάλυσης των γεωγραφικών αποτυπωμάτων των εκλογικών αποτελεσμάτων, ο Ηλίας θεωρούσε την ιστορική ανάλυση ως απόρροια και συγχρόνως προϋπόθεση των εκλογικών μελετών· με το εκλογικό αποτέλεσμα να εντάσσεται και να μελετάται πάντα στο πλαίσιο ευρύτερων ιστορικών διεργασιών. Είναι γνωστό το ενδιαφέρον του για την πιο δύσκολη κοινωνικοπολιτική περίοδο της χώρας κατά τη διάρκεια της οποίας γεννήθηκε, το 1947, και η οποία αναπόφευκτα τον σημάδεψε, προσωπικά και επιστημονικά: Ουσιαστικά δημοκράτης και βιωματικά αριστερός ο Ηλίας, με τραύματα και πληγές που διαχειριζόταν χωρίς πικρία ή οργή, πάντα συναινετικός, με χιούμορ και αυτοσαρκασμό. Αλλά και έτοιμος, όποτε χρειαζόταν, να βγάλει αυτός τα κάστανα από τη φωτιά. Ένας ηθικός, ευφυής, ζεστός, ουσιαστικός, γλυκός άνθρωπος, που ξεχώριζε το σημαντικό από τον τύπο. Γι' αυτό και για όλους/ες εμάς, ο Ηλίας συγκροτεί παρακαταθήκη ήθους αγωνιστή, δασκάλου, επιστήμονα κι αγαπημένου φίλου.

Ενώ, δε, ανέλυε πολιτικά και εκλογικά συστήματα –πάντα με κοινωνική γείωση και ιστορική ματιά–, ενώ σχεδίαζε και ανέλυε δημοσκοπικά δεδομένα με προωθημένα στατιστικά εργαλεία, το κεντρικό, το βαρύνον εργαλείο για τις αναλύσεις του ήταν η ενημερωμένη κρίση του, η ψυχραιμία κι ένα απαράμιλλο πολιτικό αισθητήριο, που αποτέλεσε κεντρικό χαρακτηριστικό του.

Στις γόνιμες αντιφάσεις του συγκαταλέγεται, στο ανθρώπινο πεδίο, και η κοινωνικότητά του: πάντα έτοιμος για φιλικές συναντήσεις, ευχάριστος, ανοικτός, ομιλητικός, διαχειρίστηκε με μαεστρία τη μεγάλη δημόσια έκθεση που είχε, και σ' έναν βαθμό την ευχαριστήθηκε. Συγχρόνως, όμως, ο Ηλίας, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, ήταν όλο και περισσότερο μοναχικός.

Ως ακαδημαϊκό δάσκαλο τον χαρακτήριζε η αίσθηση υποχρέωσης να συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας νέας γενιάς λαμπρών επιστημόνων στο αντικείμενό του, κάτι που πέτυχε, με την επιστημονική παρουσία πολλών νεότερων, οι οποίοι μετεξελίχθηκαν σε συνεργάτες/συναδέλφους του, να το πιστοποιεί και να τον τιμά. Σε έναν από αυτούς οφείλουμε το εξαιρετικό επίμετρο στην έκδοση της ομιλίας του Ηλία που παρουσιάζεται απόψε, όπου αποτυπώνεται μια χρησιμότητα ταξινομική ανάλυση του συνολικού ερευνητικού και συγγραφικού έργου του. Ένα έργο στο οποίο αναδεικνύεται η βαρύτητα των εκλογών πέρα από την εγγενή τους σημασία για τις εξελίξεις στο πολιτικό πεδίο: ως πολυσήμαντο σημείο αναφοράς γύρω από το οποίο διαμορφώνεται η κοινωνικοπολιτική ιστορία της ελληνικής κοινωνίας.

Ο Ηλίας υπήρξε, επίσης, εξαιρετικός συνάδελφος, ήπιος, με πνεύμα συνεργασίας και συναδελφικότητας, στήριζε τους άλλους σε χαρές και λύπες, πάντα υπέρ των αδυνάτων και των κατατρεγμένων. Οι ενωτικές παρεμβάσεις του στις πανεπιστημιακές διαδικασίες υπήρξαν παροιμιώδεις, αφού κατάφερε να εναρμονίζει διαφορετικές απόψεις προσφέροντας διέξοδο. Διότι είχε την ικανότητα να ξεχωρίζει το σημαντικό από τα δευτερεύοντα. Γενναϊόδωρος ψυχικά και επεικής, όχι ανεκτικός, η ανοχή δεν του ταίριαζε. Η επιείκεια τον εξέφραζε. Γι' αυτό και ήταν δυσανεκτικός μόνο με τους μικρόψυχους. Αγωνιζόμενος πάντα υπέρ των δημοκρατικών διαδικασιών και του ανοικτού και αυτοδιοίκητου πανεπιστημίου, ο Ηλίας τίμησε και κόσμησε το Πανεπιστήμιο Αθηνών ουσιαστικά. Απ' όπου πέρασε, εξάλλου –ΕΚΚΕ, ΑΣΚΙ, δημοσκοπικές εταιρείες– άφησε ανεξίτηλο αποτύπωμα.

Στην τελευταία του ομιλία, ευφυής στη διατύπωση ερωτημάτων, όπως συνήθιζε, ο Ηλίας εμφανίζεται ώριμος και συνθετικός, διαπλέκοντας το σημειακό με τη μακρά διάρκεια, τάσεις της οποίας εντοπίζει κι έτσι αναλύει συνεχώς συνθέτοντας και χτίζοντας το κεντρικό αφήγημά του. Ένα αφήγημα που αποδομεί επί της ουσίας τις συνδηλώσεις της διαπίστωσης που, με υπερηφάνεια (όπως σημειώνει), εκφράστηκε από πολλά χείλη στις επετειακές εκδηλώσεις για τα 200 χρόνια της ελληνικής επανάστασης: τη διαπίστωση ότι η Ελλάδα είναι από τις πρώτες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Την αποδομεί, ή τη σχετικοποιεί όπως λέει ο ίδιος, πάντα μετριοπαθής, όχι διότι η Ελλάδα δεν έχει όντως εξαιρετικά μακρά εκλογική και κοινοβουλευτική ιστορία, αλλά διότι, επικεντρωμένος στην ουσία, παρατηρεί ότι η συνεχής διεξαγωγή εκλογών δεν σημαίνει αυτομάτως και την εμπέδωση ανταγωνιστικής δημοκρατίας.

Τεκμηριώνοντας απόλυτα την υπόθεσή του, επισημαίνει αβαρίες στη μυστικότητα και την καθολικότητα της ψήφου, και θυμίζει παρεμβάσεις βασιλικές ή του στρατού, καταδεικνύοντας πώς η εκλογική διαδικασία, ως καθοριστική για τη διαμόρφωση της εκτελεστικής εξουσίας, τραυματίστηκε στη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Για να καταλήξει στο ότι «η εμπέδωση μιας ανταγωνιστικής δημοκρατίας έγινε μόνο μετά την άρση των συνεπειών των εμφύλιων συγκρούσεων». Είχε ήδη, εξάλλου, δείξει υποδειγματικά στην «Καχεκτική δημοκρατία» τον αυταρχικό χαρακτήρα του μετεμφυλιακού κράτους.

Αλλά αν, όπως επισημαίνει, χρειάστηκαν εκατό χρόνια μετά την καθιέρωση του κοινοβουλευτισμού ώστε να εμπεδωθεί ουσιαστική ανταγωνιστική δημοκρατία στη χώρα, δηλαδή δημοκρατική λειτουργία στο πεδίο της πολιτικής, είμαι σίγουρη ότι δεν θα προδώσω τον Ηλία αν υποστηρίξω ότι, στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό, δεν έχει ακόμη εμπεδωθεί. Διότι, βεβαίως, η δημοκρατία δεν περιορίζεται στο πολιτικό πεδίο. Σύμφωνα με τη σύγχρονη δημοκρατική θεωρία, η δημοκρατία είναι βέβαια σύστημα πολιτειακών και πολιτικών θεσμών και δομή εξουσίας, αλλά και μορφή κοινωνικής συμβίωσης που καθορίζει συγκεκριμένο τύπο υποκειμένων/πολιτών. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, δε, μας αναγκάζουν να πούμε πως η δημοκρατία αποτελεί διακύβευμα και συγκρουσιακό πεδίο για όλες τις μορφές ανισότητας.

Γνωρίζω ότι ο Ηλίας θα συμφωνούσε με αυτή την ευρύτερη εννοιολόγηση της δημοκρατίας. Αυτό που δεν μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι πόσο αισιόδοξος θα ήταν σήμερα, και δη εν όψει εκλογών, όσον αφορά την πορεία εμπέδωσης και εμβάθυνσης της δημοκρατίας σε όλα τα πεδία. Νομίζω ότι το γνωστό υπαινικτικό του μειδίαμα θα αποτελούσε απάντηση σε ενδεχόμενο σχετικό ερώτημα.

Στο εκδοτικό του σημείωμα ο Παναγιωτόπουλος επισημαίνει ορθά ότι ο Ηλίας έζησε τη ζωή του «υπεύθυνα, γενναία, έντονα και τίμια». Θα προσέθετα γενναιοδωρα και με νοιάξιμο για τους άλλους. Γι' αυτό και η απώλειά του είναι μεγάλη, όσο και το αποτύπωμά του, τόσο σε προσωπικό όσο και στο κοινωνικό και επιστημονικό επίπεδο.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο,
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Η συνεισφορά του ως πανεπιστημιακού δασκάλου, ως επιβλέποντα καθηγητή, ως συνομιλήτη ήταν μεγάλη. Ο Ηλίας Νικολακόπουλος υποστήριζε νεότερους συνεργάτες και συνομιλούσε μαζί τους, μετέδιδε με επιτυχία εμπειρίες και ήταν ανοικτός να μάθει κι εκείνος από τις εμπειρίες των άλλων. Πέρα από την αυθεντία του στα ζητήματα εκλογικής κοινωνιολογίας, την οποία αναγνωρίζουν οι κοινωνικοί επιστήμονες της γενιάς μου, επιτρέψτε μου να μιλήσω σύντομα εστιάζοντας στη σχέση του με την ιστορία και τον διάλογο που άνοιξε με τους ιστορικούς.

Ο Ηλίας Νικολακόπουλος ριζοσπαστικοποιεί με το έργο του για τα πολιτικά κόμματα και τις εκλογές την ελληνική ιστορία, ανοίγει τον ορίζοντα της διεπιστημονικότητας στις κοινωνικές επιστήμες και αναδεικνύει τον ρόλο των ιστορικών δραστών, εντός βεβαίως των κοινωνικών δομών και της δυναμικής της ιστορικής συγκυρίας. Αναφερόμαστε σε μια περίοδο που η πολιτική βιογραφία δεν είχε ακόμη αναπτυχθεί στην Ελλάδα ως πεδίο της ιστορικής έρευνας. Σήμερα έχουμε ήδη ένα corpus μελετών επικεντρωμένων σε πολιτικά πρόσωπα και με την πρωτοβουλία του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία. Απαξιωμένη και ελλειμματική η ιστοριογραφία των πολιτικών

κομμάτων, ήταν δέσμια της δυσανεξίας των ιστορικών και των κοινωνικών ανθρωπολόγων απέναντι στα πολιτικά κόμματα αλλά και του δημοσίου αισθήματος, που ήταν επιφυλακτικό απέναντι στη σχέση των κομμάτων με τις πολιτικές ελευθερίες, το συγκρουσιακό περιβάλλον της πολιτικής που είχαν αυτά οικοδομήσει, το πελατειακό σύστημα και τα δίκτυα πατρωνίας, ακόμη και τη διαφθορά η οποία τους αποδιδόταν.

Η πολιτική ιστορία παρέμεινε εγκλωβισμένη στα σχετικά ιστοριογραφικά στερεότυπα, τουλάχιστον ως τη δεκαετία του 1980, οπότε και γνώρισε μια αλλαγή στην ιστοριογραφία των πολιτικών κομμάτων και των εκλογικών αναμετρήσεων η οποία αντανάκλασε τη μεταβολή στο πεδίο των πολιτικών αντιλήψεων και των νοοτροπιών. Οι πολιτικοί επιστήμονες προσανατολίστηκαν σ' αυτό το πεδίο με συστηματικότητα και έμπνευση (βλ. τη βιβλιογραφία για το ΠΑΣΟΚ). Η ομαλή μετάβαση στη δημοκρατία συνέβαλε στη νομιμοποίηση των πολιτικών κομμάτων στη συνείδηση των πολιτών.

Το έργο του Ηλία Νικολακόπουλου εμπεριείχε ωστόσο μια ιδιαίτερη μέριμνα για τις συνέχειες στην ιστορία, τη γενεαλογία των κομμάτων, τις εμπειρίες των συλλογικών υποκειμένων που είναι καθοριστικές για τη συγκρότηση των ταυτίσεων/ ταυτοτήτων και παραταξιακών συμβόλων και κυρίαρχων αναπαραστάσεων στον κάθε πολιτικό χώρο. Αναφέρομαι για να διευκρινίσω το επιχείρημα στην εαμική εμπειρία, στις ρίζες των πολιτικών ιδεών, στις διαιρετικές τομές στο φόντο όμως των «πολύπλευρων» αντιπαραθέσεων και των κοινωνικών συγκρούσεων του 20ού αιώνα, στις πολιτικές κινητοποιήσεις, στην ιδεολογική και πολιτική συγκρότηση των πολιτικών κομμάτων, στην ενσωμάτωση των κοινωνικών και πολιτικών παραδόσεων στη γεωγραφία της ψήφου και στις εκλογικές συμπεριφορές. Τις έννοιες έτσι της πολιτικής επιστήμης και της εκλογικής κοινωνιολογίας που χρησιμοποιούσε τις έκανε στέρεες γεμίζοντάς τες με ιστορία, γεγονός που καθιστούσε τα κείμενα και τις ομιλίες του ιδιαίτερα ελκυστικά, κι όχι μόνον κι αποκλειστικά στους ομοτέχνους του.

Το ενδιαφέρον του εξάλλου για τις διαδρομές των ανθρώπων, τους συγχρόνους, τους ιστορικούς δράστες, η άποψή του για τη ρευστότητα των πολιτικών διαιρέσεων (βλ. εκείνη με άξονα την εθνικοφοροσύνη), το ρόλο των προσωπικοτήτων όπως

ο Γεώργιος Καρτάλης και ο Ηλίας Ηλιού, έδωσε μονογραφίες όπως η πολιτική βιογραφία του τελευταίου και προσεγγίσεις που σέβονταν την πολυσήμαντη ιστορική πραγματικότητα. Επισήμαινε τις αμφισημίες, όπως εκείνη του Ελληνικού Συναγερμού (εμφανίστηκε ως αντίπαλος των παραδοσιακών κομμάτων ενώ παράλληλα ο αρχηγός του υπήρξε αντιβενιζελικός αξιωματικός που συμμετείχε σε όλα τα φιλοβασιλικά πραξικοπήματα του μεσοπολέμου), ο οποίος κατόρθωσε να αποσπάσει σημαντικό βήμα της λαϊκής βάσης που εκφραζόταν από τη βενιζελική παράταξη. Επίσης επεσήμανε ανατροπές της ψήφου οι οποίες σηματοδοτούσαν ιστορικές αλλαγές. Συντηρητικοί και φιλελεύθεροι, στήριξαν το πολιτικό εγχείρημα του Παπάγου να συσπειρώσει τις εθνικές/αντικομμουνιστικές δυνάμεις. Τι όμως αντιπροσώπευε ο Παπάγος για τους συγχρόνους και τι πολιτικές παρακαταθήκες κουβαλούσε; Τι αντιπροσώπευε (για να επικαλεστώ άλλη περίπτωση) ο Αλέξανδρος Σβάβλος όταν ίδρυσε το Σοσιαλιστικό Κόμμα-ΕΛΔ;

Τον Νικολακόπουλο απασχολούσαν τέτοια ερωτήματα, είχε τις ευαισθησίες του κοινωνικού και πολιτικού επιστήμονα που προσπαθεί να κατανοήσει. Πέρα από τις τομές που αντιπροσωπεύουν μείζονες αλλαγές κι όχι απλώς τεχνικές διαιρέσεις για τον ιστορικό αλλά και τη δημόσια ιστορία, τον Νικολακόπουλο ενδιέφεραν οι ρωγμές εντός των τομών, οι οριζόντιες, που αποχρωμάτιζαν τις κάθετες διαιρέσεις, οι γκρίζες ζώνες, όπως έλεγε. Ενδεχομένως και οι «απειθείες» απέναντι σε κατεστημένες ιδεολογικές κατευθύνσεις, διαιρέσεις και αλληλοαποκλειόμενες επιλογές που έκαναν για τον Νικολακόπουλο ελκυστική τη μελέτη προσωπικοτήτων, όπως ο Καρτάλης, στον οποίο ήδη αναφερθήκαμε.

Παραμένοντας στο παράδειγμα του Ε.Σ. θα προσέθετα τη διαπίστωση του Νικολακόπουλου ότι το 1952, μετά την κεντρώα διεύρυνσή του, αποτέλεσε την απαρχή για την κατάκτηση από τη δεξιά των κυριότερων νέων χωρών (Ηπειρος, Μακεδονία, Θράκη). Ένα δεύτερο παράδειγμα θα μπορούσε να αποτελέσει η μελέτη της εκλογικής υπεροχής της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα και στις αστικές ζώνες, την οποία αναλύει με βάση τον ταξικό προσδιορισμό της ψήφου (εργατικά, λαϊκά και μεσοαστικά στρώματα) αλλά και την προσφυγική προέλευση των προαστίων. Παράλληλα επισημαίνει την ευρύτατη επικάλυψη της εκλογικής βάσης της Εθνικής Προοδευτικής Ένωσης

Κέντρου (ΕΠΕΚ).

Μας έμαθε έτσι να συνυπολογίζουμε στην ιστοριογραφία ενός πολιτικού κόμματος τη διείσδυσή του σε τοπικά κέντρα και την καθιέρωση της ηγεμονικής του παρουσίας στις συνοικίες. Οι όψεις της ψήφου, ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές, άνοιξαν και για τους ιστορικούς μια βεντάλια ερωτημάτων που έκαναν την ανάλυσή τους διεισδυτικότερη ακόμη και σήμερα που το τοπικό επίπεδο αποκτά καινούργια βαρύτητα μέσα από την επιρροή του παραδείγματος της παγκόσμιας/πλανητικής ιστορίας. Ο ρόλος των τοπικών δικτύων και της συγκυρίας, διεθνούς, τοπικής ή άλλης, αναγνωρίστηκε ως ένας καθοριστικός παράγοντας για τη λήψη των αποφάσεων των ατόμων και την εκλογική τους συμπεριφορά, πέρα από τη συνήθη τους ιδεολογική επιλογή.

Ο Ηλίας Νικολακόπουλος είχε την ευγένεια και το ακαδημαϊκό ήθος που τον καθιστούσε φιλικό και ανοικτό ως πρόσωπο. Οι πολλές γνώσεις του δεν τον εμπόδιζαν τέλος –το αντίθετο μάλιστα– να εκτιμήσει κατά περίπτωση τη συνεισφορά των ομοτέχνων του ανεξαρτήτως ηλικίας. Η σχέση ιστορίας και εκλογικής ανάλυσης/δημοσκοπήσεων δεν ήταν παράταιρη. Στην περίπτωση του Νικολακόπουλου επρόκειτο για μια υπόθεση σεβασμού του πλουραλισμού και αντίστασης στον ντετερμινισμό.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας,
ΕΚΠΑ, Πρόεδρος του Δ.Σ. των ΑΣΚΙ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

**Ηλίας Νικολακόπουλος: από τη χώρα των μαθηματικών
στους τόπους της πολιτικής επιστήμης και στην ιστορία**

Αγαπητέ κύριε Πρότανη,

*Αγαπητέ κύριε Αναπληρωτή Πρόεδρε του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης
και Δημόσιας Διοίκησης,*

Αγαπητές κυρίες και κύριοι,

Κατ' αρχάς επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω θερμά το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης για αυτή την πρόσκληση. Είναι όμορφο και παρήγορο οι θεσμοί να τιμούν τους ανθρώπους που τους υπηρέτησαν, που συνδέθηκαν μαζί τους. Και ο Ηλίας Νικολακόπουλος αγάπησε και υπερασπίστηκε σε όλο του τον επιστημονικό βίο, με το λόγο και το έργο του, τόσο το Τμήμα του όσο και το Πανεπιστήμιό μας.

Αποτελεί για μένα πολύ μεγάλη τιμή η συμμετοχή μου απόψε εδώ, αλλά παράλληλα και ένα δυσβάσταχτο βάρος, καθώς όσο περνά ο καιρός και το πρώτο

σοκ του βίαιου αγγέλματος διαδέχεται η βεβαιότητα της απουσίας είναι πολύ δύσκολο το να περάσεις από την επικράτεια της λύπης σε εκείνη του αναστοχασμού. Γιατί, αν από τη μια μεριά η απώλεια ενός ανθρώπου με τον οποίον συνδέθηκε κανείς τον ενεργοποιεί συναισθηματικά, από την άλλη πλευρά, όταν πρόκειται για ένα πρόσωπο του διαμετρήματος του Ηλία Νικολακόπουλου, τίθεται εύλογα για τον καθέναν από εμάς το ερώτημα της αναζήτησης του ίχνους που άφησαν στη διαμόρφωσή του στοχαστές και δάσκαλοι, οι οποίοι πλούτισαν με γενναιοδωρία τον διανοητικό και ιστοριογραφικό του ορίζοντα.

Σκέφτομαι τον Ηλία, τον δάσκαλο, τον φίλο, τον συνεργάτη. Αναλογίζομαι τούτη την ώρα όλα εκείνα τα νήματα που με συνέδεαν μαζί του: τα βιβλία και τα κείμενά του, οι ατέλειωτες διορθώσεις στα γραπτά μου, η γενναιοδωρη κριτική του, η δοτικότητα του. Αναλογίζομαι τα Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), όπου μοιραστήκαμε μαζί την έγνοιά τους για περισσότερο από είκοσι χρόνια. Την κοινή μας διδασκαλία σε μεταπτυχιακό επίπεδο, όπου είχα την ευκαιρία να θαυμάσω τη δύναμη του λόγου του, το βάθος της γνώσης, τη δυνατότητά του να φέρνει το πρόβλημα στο προσκήνιο και να το ανατέμνει, την ανοιχτοσύνη και τη γενναιοδωρία του στους φοιτητές και τις φοιτήτριές του. Τις κουβέντες για την πολιτική και τη δημοκρατία, το πάθος της ανάλυσης, τις εκλογές που δεν μπορούσαν να γίνουν «χωρίς Νικολακόπουλο». Θα μπορούσα να απαριθμήσω και άλλα πολλά, αλλά θα ήθελα να σταθώ απόψε εδώ σε ένα: στη σχέση και την αγάπη του για την ιστορία.

Μοιάζει παράδοξο, αλλά αναλογιζόμενος κανείς την ιστοριογραφία για την ελληνική ιστορία του 20ού αιώνα θα παρατηρούσε ότι το μεγαλύτερο μέρος της οφείλει πολλά όχι στους επαγγελματίες ιστορικούς αλλά σε πολιτικούς επιστήμονες, κοινωνιολόγους, κοινωνικούς ανθρωπολόγους. Σε εκείνους και εκείνες που κυρίως, επιστρέφοντας από το εξωτερικό μετά την πτώση της χούντας, έφεραν στις αποσκευές τους την ιστορία ως το κλειδί που θα τους έδινε τη δυνατότητα να κατανοήσουν αυτά που είχαν συμβεί. Κοινωνικοί επιστήμονες, όπως ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, ο Κώστας Βεργόπουλος, ο Κωστής Μοσκόφ, ο Στάθης Δαμιανάκος, θα πρόσθετα και τον Γιώργο Δερτιλή που χάσαμε πρόσφατα, κατέθεταν τα δικά τους ερμηνευτικά σχήματα για την ελληνική ιστορία, την ώρα

που οι επαγγελματίες ιστορικοί παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό εγκλωβισμένοι σε αναγνώσεις που εστίαζαν στη φιλολογική προσέγγιση του παρελθόντος. Ήταν αυτά τα ερμηνευτικά σχήματα που έδωσαν μια νέα πνοή στην ελληνική ιστορία, ήταν αυτά τα σχήματα που ιστορικοποίησαν την πρόσφατη περίοδο, ήταν αυτά που σε μεγάλο βαθμό επηρέασαν και τη δική μου γενιά, όταν στη δεκαετία του '80 και του '90 η ανάγνωσή τους αποτελούσε επιστημονικό αλλά και πολιτικό εν τη ευρεία εννοία καθήκον.

Ο Ηλίας δεν ανήκε σε αυτή την ηλικιακή γενιά, ήταν νεότερος και παράλληλα ερχόταν από έναν άλλο χώρο, εκείνον της μαθηματικής επιστήμης. Ακολούθησε λίγο πολύ όμως τη δική της πορεία και παράλληλα συνέχισε τη δική της παράδοση, και μάλιστα προσθέτοντας με λαμπρά αποτελέσματα ένα νέο αντικείμενο, εκείνο της εκλογικής κοινωνιολογίας στους τρόπους μελέτης της πρόσφατης ιστορίας.

Δεν είμαι σε θέση τώρα να διακρίνω καθαρά τις καμπές, τις τομές μέσα στην επιστημονική του διαδρομή. Είναι προφανές ότι η επιστροφή του στην Ελλάδα, στη συνέχεια η εργασία του στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και η στενότερη συνεργασία του με τον Κωνσταντίνο Τσουκαλά υπήρξαν καθοριστικές για τη σχέση του με την ιστορία. Ούτως ή άλλως, από την πρώτη στιγμή ο Ηλίας δεν ασχολήθηκε με το χωροχρόνο ως απλώς ένα πλαίσιο για να αναλύσει τα εκλογικά αποτελέσματα. Αντιθέτως αντιμετώπισε τις εκλογές σαν ένα ιδανικό παρατηρητήριο για να γράψει για τη σύγχρονή τους κοινωνία. Ήταν μια σχέση αμφίδρομη: από τις εκλογές στην κοινωνία και από την κοινωνία στις εκλογές, μια διαδρομή που αποσκοπούσε πάντα στο ίδιο αποτέλεσμα: στην κατανόηση. Ήταν μια σχέση με την ιστορία που όσο περνούσε ο καιρός γινόταν όλο και πιο πυκνή. Αξίζει να δει κανείς την πρώτη και την οριστική έκδοση της διατριβής του για να το συνειδητοποιήσει ή να διατρέξει την εργογραφία του, με τη σταδιακή πύκνωση και επέκταση του μελετητικού του ενδιαφέροντος σε όλο τον 20ό αιώνα. Ήταν μια σχέση μιας διαρκούς και γόνιμης συνομιλίας ανάμεσα στην πολιτική επιστήμη και την ιστορία.

Έχω την αίσθηση, αναλογιζόμενος τα τελευταία χρόνια, ότι όσο περνούσε ο καιρός ο Ηλίας, και παρά τη σταθερή του σχέση με την πολιτική επιστήμη, βυθιζόταν στην ιστορία. Σε μια σχέση όμως με το παρελθόν, που δεν ήταν αυτοσκοπός, ο

φίλος μας προσπαθούσε πιο πολύ να κατανοήσει το σήμερα, να φτιάξει τις γέφυρες ανάμεσα σε αυτό που είχε φύγει και σε αυτό που ερχόταν. Νομίζω από εκεί ξεκινούσε η έμπνευσή του και δεν είναι τυχαίο ότι η καίρια συμβολή του, εκείνη που καθιέρωσε άλλωστε και τον όρο «καχεκτική» δημοκρατία, δεν συνομιλούσε μόνο με μια κρίσιμη περίοδο της σύγχρονης ζωής, αλλά και με ένα κομβικό διάστημα για τη δική του οικογένεια και την προσωπική διαμόρφωσή του.

Ο Ηλίας διάβαζε τα τεκμήρια με βουλιμία, αντιμετώπιζε τα αρχεία ως πηγή για να ανακαλύψει συλλογικές, πολιτικές και ατομικές διαδρομές. Βαριόταν τα πολύ θεωρητικά, χαιρόταν με το χειροπιαστό. Σώρευε γνώση και πληροφορίες, χτίζοντας, σχεδόν με μανία κάποτε, έναν κόσμο διασταυρώσεων προσώπων και ρευμάτων. Αναζητούσε ερμηνείες, μάζευε ψηφίδες, πρόσθετε συνέχεια ονόματα και διαδρομές προσώπων στο δικό του ιστορικό εικονοστάσι. Υποψήφιοι, πολιτευτές, βουλευτές, πρόσωπα που ενεπλάκησαν στον πολιτικό βίο της χώρας και έμειναν ή πέρασαν σαν διάττοντες αστέρες ήταν οι δικοί του «άγιοι». Νομίζω ότι την τρυφερότητα αλλά και την ευθυκρισία του απέναντι σε αυτό τον κόσμο μπορεί κανείς να τη διακρίνει στη βιογραφία του Ηλία Ηλιού, μια σπονδή στη γενιά του πατέρα του, μια σπονδή σε μια δημοκρατική Αριστερά που διέτρεξε όπως σημείωνε ο ίδιος τον 20ό αιώνα με αγωνιστικότητα και καρτερία.

Και όσο περνούσε ο καιρός, μέσα και από την εμπλοκή του στα ΑΣΚΙ, ενισχυόταν όλο και περισσότερο αυτή η σύνδεση του προσωπικού με το επιστημονικό και το πολιτικό. Η επιστημονική του ενασχόληση γινόταν το νήμα για να καταλάβει την οικογενειακή και προσωπική του διαδρομή, είτε αυτό αφορούσε την ιστορία του Νίκου Πλουμπίδη, κουμπάρου στο γάμο των γονιών του, είτε την ιστορία των παράνομων οργανώσεων του ΚΚΕ –θυμίζω ένα από τα τελευταία άρθρα του στο Αρχαιοτάξιο– στις οποίες συμμετείχε και ο πατέρας του· ο πατέρας του, ηγετικό στέλεχος του αγώνα των δημοσίων υπαλλήλων στην Κατοχή, κατηγορούμενος έπειτα στην πρώτη δίκη του Νίκου Μπελογιάννη. Ενδεχομένως, όσο ο καιρός περνούσε υπήρχε και η ανάγκη να κατανοήσει τη δική του διαδρομή από τα χρόνια του '60 και τη μαχητική στράτευση στις κριτικές παρεμβάσεις του στις αρχές της δεκαετίας του 2020. Το έχει επισημαίνει ωραία ο Κωστής Καρπόζηλος γράφοντας για την ερευνητική και επιστημονική αναμέτρηση του Ηλία με την ιστορία της

Αριστεράς, ως μια «διαρκή απόπειρα τακτοποίησης ενός εκκρεμούς εσωτερικού λογαριασμού».

Ο Ηλίας δεν υπήρξε ποτέ ένας επιστήμονας του γραφείου ούτε ένας διανοούμενος που μετρούσε τα λόγια του. Ήξερε, όταν ήθελε και όταν έπρεπε να εκφράσει το λόγο του, το θυμό του, την ανησυχία του, να συνδέσει την εκλογική ανάλυση με την πολιτική κριτική. Χτύπησε από πολύ νωρίς το καμπανάκι για την άνοδο της ακροδεξιάς, διεκδίκησε με πρωτόγνωρη για εκείνον ένταση τη δικαίωση της μνήμης του φίλου του Στέλιου Αλεξανδρόπουλου, στην πραγματικότητα τη διαφάνεια και τη χρηστή διοίκηση στο δημόσιο πανεπιστήμιο. Ήξερε να υπερασπίζεται αυτά που θεωρούσε μείζονα με μια ακατάβλητη, ξεροκέφαλη θα έλεγε κανείς μαχητικότητα και μπορούσε να γίνει όσο δυσάρεστος χρειάζόταν όταν έπρεπε να αντιμετωπίσει την πολιτική βλακεία ή την ανηθικότητα.

Όσο μεγαλώνουμε όλο και πιο πολύ βαραίνουν ο χρόνος και η μοναξιά απέναντι στο άφευκτο της διαδρομής μας. Και το έβλεπες αυτό στον Ηλία, παρόντα παράλληλα και απόντα, οικείο και απόμακρο στις καθημερινές συναναστροφές μας τον τελευταίο καιρό. Κι όσο όλο και πιο πολύ έμοιαζαν να πυκνώνουν οι σιωπές, τόσο περισσότερα γίνονταν όσα εν τέλει έμεναν χωρίς λεκτική έκφραση, όσα έμοιαζαν να περιμένουν να ειπωθούν μια άλλη φορά. Μόνο που αυτή η άλλη φορά δεν ήλθε ποτέ, έμειναν όλα μετέωρα όπως και εκείνο το βιαστικό «θα τα πούμε» στην τελευταία μας μεσημεριάτικη συνάντηση. Δεν θα τα πούμε πια παρά μόνο στις δικές μας αναμνήσεις και στα όνειρά μας. Εκεί που οι φίλοι εξακολουθούν να μας επισκέπτονται και να μας μιλούν. Εκεί που μπορούμε ελεύθερα να μπλέκουμε το χθες με το σήμερα και το αύριο. Όπως και με την ιστορία, όπως μας τη δίδαξε ο Ηλίας Νικολακόπουλος, μια χειρονομία αντίστασης απέναντι στο θάνατο και στη λησμονιά, μια άσκηση κατανόησης και επίγνωσης όσων μας καθόρισαν. Από τη χώρα των μαθηματικών στους τόπους της πολιτικής επιστήμης και στην ιστορία, ο Ηλίας Νικολακόπουλος θα εξακολουθεί να μας ταξιδεύει στην επικράτεια της δικής του σκέψης, εκεί όπου θα συμπλέκονται για πάντα αρμονικά οι αριθμοί με την προσωπική τρυφερότητα, τον διανοητικό αναστοχασμό και το όνειρο για έναν καλύτερο κόσμο.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΦΑΝΑΡΑΣ

Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος
της εταιρείας Metron Analysis A.E.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Κυρίες και κύριοι,

Την τελευταία 15ετία περάσαμε πολλά. Αιφνιδιαστικές πολύπλευρες κρίσεις που άφησαν έντονα αποτυπώματα στους ανθρώπους και τις σχέσεις τους.

Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι από τον διπλό εκλογικό σεισμό του 2012 μέχρι και τις εκλογές του 2019 οι αλλαγές και οι ανακατατάξεις στους κομματικούς συσχετισμούς αποτύπωσαν έντονα βιωματικά χαρακτηριστικά.

Σε όλες αυτές τις εκλογικές αναμετρήσεις η αιτιολογία ψήφου συνδεόταν με τις φράσεις

«δε το περίμενα να...»

«θα τους τιμωρήσω...»

«δε θέλω να το ξαναζήσω...»

«ποιος να το περίμενε...».

Βιωματικές επιλογές ψήφου. Ιστορίες προσώπων.

Αλλά και απουσίες προσώπων.

Και για μένα οι επόμενες εκλογές, παρ' ότι φτάνω προς το τέλος της ερευνητικής

μου πορείας, θα είναι πρωτόγνωρες από πολλές απόψεις.

Μια από αυτές και ίσως από τις πιο σημαντικές είναι ότι ο Ηλίας Νικολακόπουλος δεν θα είναι πια εδώ.

Από τότε που γνωριστήκαμε ως ερευνητές –γιατί αυτή την πλευρά του Ηλία γνώρισα εγώ από τις πολλές που είχε– αναπτύχθηκε μεταξύ μας μια αμοιβαία εκτίμηση που μας έφερε κοντά.

Ειδικά την παραμονή των εκλογών είχαμε καθιερώσει μια συζήτηση στην οποία προσπαθούσαμε να συνοψίσουμε τα σημαντικά σημεία της προεκλογικής πορείας και βέβαια να κάνουμε μια πρώτη εκτίμηση για το εκλογικό αποτέλεσμα της επομένης.

Όλα αυτά με μια χαλαρή φιλική διάθεση, με έναν καφέ συνήθως ή, αν ο χρόνος ήταν τόσο πιεστικός, με ένα τηλεφώνημα.

Το φανταστικό/προβολικό σχήμα που χρησιμοποιούσαμε αφού πρώτα συμφωνούσαμε σε ορισμένα τεχνικά στοιχεία της πρόθεσης ψήφου και άλλων παραμέτρων εκλογικής συμπεριφοράς, ήταν το «καφενείο».

Υποθέταμε ότι υπήρχε ένα πολύ μεγάλο καφενείο που χωρούσε όλες και όλους τους Έλληνες και ότι την παραμονή των εκλογών μαζεύονταν εκεί για να αποφασίσουν τι θα πράξουν.

Στο δικό μας «καφενείο» λόγο είχαν οι πάντες αν ένιωθαν ότι κάτι χρήσιμο είχαν να πουν.

-Σηκώνεται λοιπόν, Ηλία, ένας και λέει να ψηφίσουμε ΝΔ για σταθερή Κυβέρνηση...

-Ναι, αλλά μετά σηκώνεται ένας άλλος και λέει εντάξει, το ακούω αυτό, αλλά άλλο σταθερότητα και άλλο υπερσυγκέντρωση εξουσιών... αυτό κάνει ζημιά...

Και τελospάντων η προσπάθειά μας ήταν να δούμε αν υπάρχει ένα συνεκτικό σενάριο κατανομής της ψήφου ώστε μέσες άκρες να επικρατούσε συμφωνία στο καφενείο... αν δεν υπήρχε... κλάφ' τα Χαράλαμπε... συνήθως η επωδός του Ηλία ήταν ας τα κλείσουμε τώρα όλα, άσε θα δούμε αύριο τι θα μας ξημερώσει στην κάλπη...

Όλοι το γνωρίζουν αλλά καλό είναι να το πω και εγώ γιατί το έζησα, ο Ηλίας

ήταν ένα πρωτοπόρος επιστήμονας, ένα πιονέρος της κοινωνικής και πολιτικής έρευνας.

Ήταν ο άνθρωπος που εισήγαγε στη χώρα τεχνικές μέτρησης της κοινής γνώμης με σκοπό τη μελέτη αλλά και την ενημέρωση της κοινής γνώμης για τα θέματα της πολιτικής συμπεριφοράς.

Με την έννοια αυτή πήρε και μεγάλα ρίσκα, αλλά ρίσκα που αναλογούσαν στο όραμά του για την επιστήμη του, όχι για ποταπούς λόγους.

Ο Ηλίας Νικολακόπουλος για μας τους ερευνητές και σίγουρα για μένα ήταν κάτι στον Μάικλ Τζόρνταν της Ελλάδας, που είχε δηλώσει κάποτε ότι έβαλα στην καριέρα μου τόσα καλάθια γιατί προσπάθησα άλλες τόσες και παραπάνω φορές.

Αυτός ήταν ο Ηλίας.

Δε φοβόταν το ρίσκο, δε φοβόταν την αποτυχία αλλά δεν την ήθελε βέβαια κιόλας, και γι' αυτό έκανε καθετί που μπορούσε για να μειώσει την πιθανότητά της. Ήταν ανοικτός στις συνεργασίες και στις τεχνολογικές εξελίξεις.

Άνθρωπος με μέτρο. Ήξερε τα δυνατά του αλλά και τα πιο αδύναμα σημεία του.

Και όλα αυτά τον έκαναν μια ήρεμη δύναμη για μας τους ερευνητές, ήταν ένας ηγέτης, και για μένα προσωπικά και ένα πρότυπο συμπεριφοράς.

Ειδικά στην εποχή που ξεκίνησε το... με το ενιαίο exit poll των τηλεοπτικών σταθμών, η συνεργασία μας ενισχύθηκε πολύ περισσότερο. Υπήρχε μεταξύ μας μια άτυπη κατανομή ρόλων. Ο Ηλίας είχε την ευθύνη του ερωτηματολογίου, εγώ της δειγματοληψίας, και όλοι μαζί την ευθύνη της διεξαγωγής και της ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

Και το ενιαίο exit poll, όπως βέβαια και το πρώτο αρχικό exit poll το 1994 που φιλοξενήθηκε στον τηλεοπτικό σταθμό του Mega, έγινε με πρωτοβουλία του Ηλία Νικολακόπουλου.

Αποτιμώντας εκ των υστέρων αυτή την πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή ενός κοινού exit poll, θα έλεγα ότι τα θετικά της είναι πολύ περισσότερα από τα αρνητικά.

Τα στελέχη του κλάδου μας έμαθαν να συνεργάζονται περισσότερο, αντάλλαξαν τεχνογνωσία εκ των πραγμάτων, είδαν και συνέκριναν διαφορετικές επιχειρηματικές και επαγγελματικές κουλτούρες.

Η συνολική αποτίμηση λοιπόν θα μπορούσε να συνοψισθεί σε μια κίνηση του κλάδου προς τα εμπρός.

Στις επόμενες εκλογές λοιπόν ο Ηλίας Νικολακόπουλος δεν θα είναι μαζί μας. Κι όμως θα τον χρειαζόμασταν περισσότερο από ποτέ. Η Δημοκρατία γίνεται όλο και πιο σύνθετη υπόθεση, όλο και πιο εύθραυστη στο σύγχρονο κόσμο άρα και στη χώρα μας. Και όσο πιο σύνθετη υπόθεση γίνεται, τόσο πιο δύσκολη γίνεται και η σχέση του πολίτη με τους πολιτικούς θεσμούς, η οποία δοκιμάζεται από την κρίση εμπιστοσύνης.

Γιατί τα προβλήματα που θα έχουμε να αντιμετωπίσουμε στις εκλογές που έρχονται θα έχουν κυρίως τις ρίζες τους στη διαταραχή αυτής της σχέσης εμπιστοσύνης.

Όλα τα σχετικά μεγέθη και δεδομένα που επηρεάζουν τις δημοσκοπήσεις τόσο προεκλογικά όσο και την ημέρα της ψηφοφορίας, με σημαντικότερο εκείνο του ποσοστού συμμετοχής στις έρευνες αλλά και του προφίλ όσων αρνούνται να συμμετάσχουν, έχουν ως κύρια αιτία αυτή την κρίση.

Βέβαια πάντοτε υπάρχουν κάποιες τεχνικές μετριασμού των επιπτώσεων των αρνήσεων, αλλά και αυτές δεν μπορούν να άρουν το πρόβλημα της φύσης του non response, δηλαδή της φύσης όσων αρνούνται να συμμετάσχουν στις έρευνές μας ή να απαντήσουν με ειλικρίνεια.

Οι τεχνικές στάθμισης που συνήθως χρησιμοποιούμε κάνουν μία βασική υπόθεση, ότι όσοι υποαντιπροσωπεύονται στην έρευνα έχουν μια εκλογική συμπεριφορά ανάλογη με αυτήν που έχουν όσοι εμφανίζουν παρόμοια κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά με αυτούς και συμμετέχουν στην έρευνα. Όμως αυτή η υπόθεση έχουμε δει κάποιες, έστω και σπάνιες, φορές να μην επαληθεύεται.

Και ποιες είναι αυτές οι σπάνιες φορές; Είναι εκείνες που η πολιτική εμπιστοσύνη καταρρέει. Εκείνες που η εμπιστοσύνη των πολιτών στους δημοκρατικούς πολιτικούς θεσμούς δοκιμάζεται και οι θεωρίες συνωμοσίας φουντώνουν.

Θα έλεγα λοιπόν ότι όσο πιο σύνθετη υπόθεση γίνεται η Δημοκρατία τόσο πιο σύνθετη γίνεται και η μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς των πολιτών.

Προφανώς τα παραπάνω προβλήματα, επειδή είναι διαπιστωμένα στη διεθνή

πρακτική και εμπειρία, αντιμετωπίζονται με πιο σύνθετες μεθοδολογίες, οι οποίες κατά βάση προσπαθούν να πετύχουν δύο πράγματα:

α) να μειώσουν το non response και

1. β) να μελετήσουν τα χαρακτηριστικά του ώστε να δουν αν υποκρύπτει διαφορετική πολιτική ή κοινωνική συμπεριφορά.

Ωστόσο οι τεχνικές αυτές δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε μια έρευνα εξαιρετικής ταχύτητας διεξαγωγής όπως ένα exit poll.

Εδώ η ενδεικνυόμενη προσέγγιση είναι η όσο το δυνατόν καλύτερη τήρηση μιας πιθανοθεωρητικής δειγματοληψίας (δηλαδή η αποφυγή «εθελοντών» στο δείγμα και η τήρηση του βήματος δειγματοληψίας) αλλά και η εφαρμογή μοντέλων παλινδρόμησης για τη μελέτη της αποχής από την ψηφοφορία και την πιθανή συσχέτισή της με συγκεκριμένο πολιτικό χώρο.

Όλα αυτά είναι στοιχεία μεθοδολογίας που ο κλάδος μας υιοθέτησε μετά την εμπειρία της οριακής εκλογής του 2000, όταν φάνηκε ότι το να επενδύεις στη μεθοδολογία και να είσαι όσο το δυνατόν πιο ακριβής στην ανάλυση των αρνήσεων προσφέρει στην ποιότητα και την αξιοπιστία της έρευνας.

Βρισκόμαστε λοιπόν και πάλι σε μια περίοδο αναταραχής και κρίσης. Κρίσης που πλήττει τις σχέσεις πολιτικής εμπιστοσύνης και το αίσθημα του «ανήκειν».

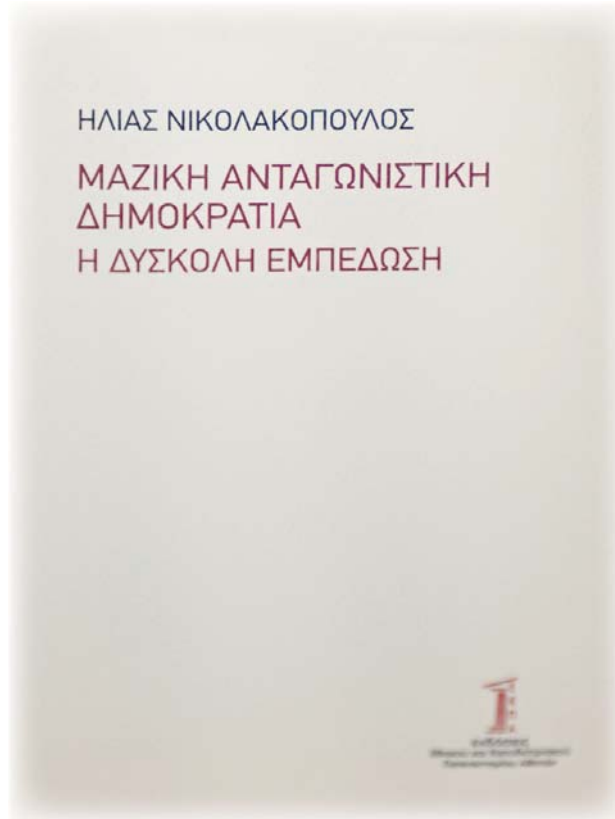
Η νέα γενιά που ήδη από τις προηγούμενες αλλεπάλληλες κρίσεις ένιωθε ότι ωθείται στο περιθώριο των εξελίξεων, ότι είναι αυτή που θα αναλάβει να σηκώσει τα βάρη των προηγούμενων, τώρα νιώθει ότι χάνει και τα στοιχειώδη: το δικό της μέσο μετακίνησης που είναι το τρένο, το αίσθημα της ασφάλειας για μια ακόμη φορά, την ειλικρίνεια και την εμπιστοσύνη στις σχέσεις της με την πολιτεία.

Όλα αυτά θα ήθελα πολύ να τα συζητούσαμε με τον Ηλία, αλλά δυστυχώς δεν θα έχουμε αυτή την ευκαιρία.

Εκτός κι αν ανοίξει ξαφνικά η πόρτα και μπει στο καφενείο τη νύχτα εκείνη πριν τις εκλογές, έτσι από το πουθενά, γιατί κάποιος μπορεί να πει «τι θα έλεγε άραγε τώρα ο Ηλίας Νικολακόπουλος...»

Ποτέ δεν ξέρεις!

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΕΛΕΤΗΣ

Τυπώθηκε στο ΕΚΠΑ

Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα

Τηλ. 210 36.89.374-5,

210 36.89.358, 210 36.89.388